

ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІВНІЧНИХ РАЙОНІВ КИЇВЩИНИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДВОТОМНОЇ КОЛЕКТИВНОЇ МОНОГРАФІЇ ПРО ПОЛІССЯ (кінець 1970-х — початок 1980-х рр.): ІСТОРІЯ ТА НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

У статті на основі залучення широкого кола архівних та опублікованих матеріалів охарактеризовано історію та наукові результати реалізації спільного проекту українських та білоруських народознавців — двотомної колективної монографії про традиційну та сучасну культуру поліщуків. Зокрема з'ясовано місце, яке було відведене поліським районам Київської області в тогочасних польових дослідженнях та опублікованих працях.

Ключові слова: Полісся, етнологія, польові дослідження, традиційна та сучасна культура.

Одним із найбільших досягнень українських народознавців останньої чверті ХХ — початку ХХІ ст. стала підготовка колективних монографій про окремі історико-етнографічні райони та регіони України: Бойківщину (1983), Гуцульщину (1987), Полісся (1987—1988), Поділля (1994), Лемківщину (1999—2002) та ін. Виходу в світ кожної з них передували кількарічні широкомасштабні експедиційні дослідження [Глушко, 2008а, с. 46—48].

З-поміж інших проектів помітно вирізняється двотомник про Полісся, позаяк, по-перше, він охоплює, за визначенням його авторів, одну з давніх зон слов'янського світу, яка тоді була розділена політичним кордоном між трьома республіками СРСР, по-друге, до його реалізації були залучені фахівці із провідних народознавчих осередків двох республік — УРСР та БРСР і, по-третє, процес його підготовки та висловлені в ньому ідеї чи не найбільше привертали увагу цензури та відповідних органів, оскільки зібрані тут відомості та теоретичні висновки могли б підважити чимало радянських міфів та показати, наскільки етнічні межі розселення українського, білоруського та російського народів не відповідають

наявним політичним кордонам. Щоправда, цей важливий етап етнографічного дослідження Полісся й до сьогодні залишається недостатньо вивченим в українській науці. Пропонувана стаття покликана частково заповнити цю важливу прогалину. Вона присвячена характеристиці польової збирацької роботи українських етнологів кінця 1970 — початку 1980-х рр. у рамках реалізації зазначеного проекту та його наукових результатів. Особлива увага звернута на дослідження теренів поліських районів Київської області. Досі це питання лише частково розглянуто у низці публікацій одного з керівників зазначеного проекту професора Романа Кирчіва [Кирчів, 2008; 2009, с. 598—599]. Свідченням такого невітшного стану у науковому осмисленні цього етапу є хоча б той факт, що чимало сучасних фахівців, зокрема й поліссезнавців, не до кінця уявляють масштаби проведеної роботи. Зокрема на основі експедиційного звіту Р. Кирчіва і З. Болтарович [Болтарович, Кирчів, 1983] помилково датують їх проведення лише 1980-ми рр. [Глушко, 2008а, с. 19] або й взагалі стверджують, що тоді було проведено лише 3 експедиції [Гладкий, 2007, с. 16]¹.

Ідею підготовки колективного дослідження про традиційну та сучасну культуру Полісся кілька разів висловлювали й раніше. Так, львівські народознавці ще на початку 1950-х рр. із цією метою провели низку комплексних експедицій на терени Правобережного Полісся України, проте у 1954 р. переключилися на підготовку

1. У цьому частково посприяв той факт, що у передмовах обох томів підготовленого колективного дослідження знаходимо лише дуже загальні відомості про масштаби проведеної тоді польової збирацької роботи [ОСБДКНП, 1987, с. 4; ПМК, 1988, с. 7—8].

історико-етнографічної монографії «Українці» [Гілевич, 2008, с. 47—49].

Десятиліттям пізніше співробітник сектору етнографії Інституту мистецтвознавства, етнографії та фольклору АН БРСР (далі — ІМЕФ АН БРСР, нині — Інститут мистецтвознавства, етнографії і фольклору ім. К. Крапиви НАН Білорусі) Лідія Молчанова висловила заклик до українських та білоруських етнографів у майбутньому об'єднати свої сили для комплексного дослідження усіх ділянок культури Полісся [Малчанова, 1964, с. 184].

Проте реалізацію цього проекту розпочали лише наприкінці 1970-х рр. З українського боку участь у його виконанні взяли співробітники Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР (далі — УДМЕХП АН УРСР), які на той час вже мали досвід підготовки аналогічних видань про Бойківщину та Гуцульщину¹. Натомість із білоруського боку відповідну роботу доручили науковцям провідного народознавчого осередку республіки — ІМЕФ АН БРСР. Зрештою, певну роль у тому, що саме вчені цих двох наукових центрів взялися за виконання такого важливого спільного проекту, були тривалі хороші стосунки їхніх тодішніх керівників Юрія Гошка і Василя Бондарчика.

Стан дослідження поліських районів УРСР та БРСР наприкінці 1970-х рр. значно різнився. Тут далось взнаки як напрацювання народознавців кінця XVIII — першої половини ХХ ст., так і те, що поліські райони Білорусії у повоєнні десятиліття постійно перебували у центрі наукових зацікавлень мінських учених [Гілевич, 2014, с. 43; Малчанова, 1964], а поліські райони України у відповідний період лише спорадично привертали увагу київських та львівських народознавців, а чимало ділянок традиційної культури місцевих мешканців залишалися практично не розробленими. Внаслідок цього, як справедливо стверджує Р. Кирчів, під час підготовки двотомного дослідження про поліщуків у 1980-х рр. білоруські етнологи значно випереджали українських колег, *«головно тому, що мали більше конкретних напрацювань з поліських теренів й авторський колектив краще підготовлених науковців з різних питань цієї проблематики»* [Кирчів, 2009,

с. 598]. До того ж, українські автори не могли повною мірою використовувати напрацювання українських етнологів кінця ХІХ — першої третини ХХ ст., позаяк чимало з них зазнали репресій з боку радянської влади або ж були віднесені до числа буржуазних націоналістів, а на їхні праці було накладено суворе табу.

Початку підготовки колективної монографії передувала кількарічна тематична збирацька робота окремих науковців львівського музею на теренах Правобережного Полісся України. Зокрема з середини 1970-х рр. співробітники відділу мистецтвознавства, провідний тогочасний дослідник традиційного українського гончарства доктор мистецтвознавства Юрій Лащук² та його молода учениця Олександра Дудар (в заміжжі Нестер) розпочали збір матеріалів для планових тем відповідно про народні художні промисли та ткацтво поліщуків. Паралельно вони поповнювали експонатами й музейні фонди [АІН, ф. 1, оп. 1, спр. 414, арк. 79, 85; спр. 442, арк. 46, 49, 119, 121—123, 129; спр. 446, арк. 5; спр. 456, арк. 1; спр. 468 а, арк. 46, 55, 90; спр. 472, арк. 5—6; спр. 500, арк. 27, 60, 72; спр. 534, арк. 6].

Крім того, у 1976—1977 рр. Ю. Лащук, О. Дудар, Г. Стельмашук та А. Кульчицький у рамках збору матеріалів для договірної теми «Народні художні промисли Житомирської області» провели одну експедицію (20.07—03.08.1976 р.) та здійснили декілька відряджень до цієї області [АІН, ф. 1, оп. 1, спр. 468 а, арк. 61, 73, 88, 106, 110; спр. 500, арк. 9, 13].

У 1977 р. науковці УДМЕХП АН УРСР розпочали підготовчий етап до широкомасштабних польових досліджень у рамках розробки колективної теми «Історико-етнографічне дослідження Полісся», над якою, починаючи з наступного року, працювали разом із білоруськими колегами. Керівниками теми були тодішні завідувачі відділу етнографії музею: спершу Неоніла Здоровега, а з кінця 1980 р. — Роман Кирчів [АІН, ф. 1, оп. 1, спр. 510, арк. 2; спр. 534, арк. 7—8; спр. 563, арк. 3—4, 7—8; спр. 594, арк. 12, 18; спр. 596, арк. 5, 30, 34, 35; спр. 609, арк. 1—4; спр. 651, арк. 1—3].

Спершу почали з розробки історіографії, над чим працювала одна з провідних науковців цієї установи Катерина Матейко, яка на значній джерельній базі простежила процес дослідження Полісся України до 1970-х рр. Згодом до

1. Саме на досліджуваний період припав важливий етап в історії львівського етнологічного осередку — організація на базі УДМЕХП АН УРСР у 1982 р. Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР (далі — ЛВ ІМФЕ АН УРСР). Цьому сприяла участь співробітників музею у реалізації кількох міжнародних проектів, підготовка колективних монографій про окремі історико-етнографічні райони, отримання госпдоговірних замовлень на реалізацію низки наукових проектів (про народні промисли УРСР), розширення підготовки молодих кадрів [Лащук, 2002, с. 112].

2. Працював молодшим науковим співробітником УДМЕХП АН УРСР починаючи з 1958 р., коли разом із сім'єю переїхав до Львова. З вересня 1963 р. — доцент, а згодом — завідувач відділу художньої кераміки Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва. На початку 1970-х рр. за організацію для студентів Шевченківського вечора був змушений піти з роботи. У 1975 р. повернувся до УДМЕХП АН УРСР. Проте у 1985 р. залишив роботу в ЛВ ІМФЕ АН УРСР через конфлікт із тодішнім директором установи [Лащук, 2002, с. 112; Нестер, 2006].

одного з томів двотомної колективної монографії увійшов історіографічний розділ, який об'єднав напрацювання К. Матейко і В. Бондарчика [ПМК, 1988, с. 8—27]. Ця праця досі залишається одним із найповніших оглядів народознавчих студій усього історико-етнографічного регіону Полісся у межах сучасних України, Білорусі та Росії упродовж XVIII—80-х рр. XX ст. Проте, незважаючи на значний зібраний фактичний матеріал, через обмежений обсяг праці, нерозробленість багатьох питань та табування ряду постатей, чимало важливих аспектів залишилося поза їхньою увагою.

А вже з 1979 р. львівські народознавці розпочали систематичні польові дослідження. Упродовж п'яти років на теренах Полісся України було проведено 8 комплексних експедицій¹ та кілька десятків індивідуальних відряджень, до участі в яких загалом залучили понад 20 співробітників, які збирали матеріали з різних ділянок народного побуту, господарських занять, матеріальної та духовної культури.

Цікаво, що, на відміну від відповідних експедицій білоруських колег, лише окремі з учасників наукових мандрівок львівських народознавців до цього проводили польову збирацьку роботу на теренах Полісся (П. Жолтовський², Н. Здоровега³, Ю. Лащук⁴). Саме вони зрештою й очолювали частину з проведених комплексних експедицій.

Переважна ж більшість учасників цих наукових мандрівок до цього часу практично не займалася вивченням традиційної культури

1. Р. Кирчів зазвичай вказує, що тоді було проведено шість експедицій [Кирчів, 2008, с. 10]. Проте, як підтверджують архівні матеріали (накази, плани, звіти), насправді їх було вісім.

2. Розпочав свої поліссьезнавчі мандрівки в 1928—1931 рр. із поїздок на Східне та Середнє Полісся під керівництвом Стефана Таранушенка. У 1952 р. брав участь у розвідувальній експедиції львівських етнологів на Правобережнє Полісся. У другій половині 1960 — на початку 1970-х рр. вивчав народне будівництво поліських районів Волинської та Рівненської областей у рамках підготовки «Регіонального історико-етнографічного атласу України, Білорусії та Молдови» та підбору пам'яток архітектури для львівського скансену. У 1970 — на початку 1980-х рр. у рамках діяльності в Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури проводив комплексне обстеження усіх дерев'яних храмів Волинської та Рівненської областей. Щоправда, до самого двотомника про Полісся Павло Миколайович так нічого й не підготував. Він помер у 1986 р.

3. У 1964 р. у рамках підготовки монографії про українське весілля провела дві маршрутні експедиції теренами Правобережного Полісся.

4. У його докторській дисертації «Українська народна кераміка XIX—XX ст.» (1969 р., захищена 1973 р.) уперше комплексно зібрані відомості про кількості гончарських осередків України, зокрема й кількадесят поліських. Щоправда, ця праця так і не була опублікована.

поліщуків⁵ або й взагалі це були етнографи-початківці, що створювало для них додаткові труднощі.

Деякі з цих молодих дослідників згодом стали відомими українськими народознавцями, а деякі продовжили свої поліссьезнавчі розсліди у складі постчорнобильських експедицій 1990 — початку 2000-х рр.⁶

Водночас до авторського колективу двотомника було залучено ще кількох авторитетних львівських учених старшого покоління, які раніше серед іншого займалися вивченням і традиційної культури поліщуків, але в експедиціях кінця 1970 — початку 1980-х рр. безпосередньої участі вже не брали. Серед них насамперед відзначимо Ю. Гошка⁷ та найавторитетнішу дослідницю українського одягу К. Матейко⁸.

Частково до підготовки тексту двотомника залучили київських етнологів (співробітники

5. Переважно спеціалізувалися на Карпатах. З цією проблемою зіткнулися і в середині 1990-х рр. під час організації перших постчорнобильських комплексних експедицій.

6. Так, С. Швед (у заміжжі Гвоздевич) у середині 1990-х рр. досліджувала рідильну обрядовість та деревообробні промисли Середнього Полісся. Проте найвагоміших результатів досягла Раїса Чугай (в заміжжі Захарчук-Чугай) (учасниця переважної більшості комплексних експедицій 1994—2008 рр.), серед найвагоміших наукових результатів якої є монографія про народне мистецтво Чорнобильщини [Захарчук-Чугай, 2007].

7. Відомий дослідник звичаєвого права населення Українських Карпат. Проте поза його увагою не залишився сімейний та громадський побут поліщуків. 1968 р. на основі архівних матеріалів він опублікував цінну розвідку про історію сільської общини на Західному Поліссі [Гошко, 1966]. До колективного двотомника він у співавторстві підготував підрозділ про звичаєве право поліщуків у XVI—XIX ст. Аналізуючи різноманітні свідчення архівних джерел, автори відзначили властиву для нього значну тяглість традицій [ОСБДКНП, 1987, с. 62—73].

8. Уперше народний одяг поліщуків вона досліджувала ще у складі комплексної експедиції 1953 р. [Гілевич, 2008, с. 47—48]. У 1961 та 1964 рр. К. Матейко провела три експедиційні виїзди у різні райони Полісся України (зокрема й на терени Київської обл.). Ще низку виїздів у поліські райони Волинської та Рівненської областей вона провела у наступні роки з метою збору матеріалів до історико-етнографічного атласу. У своїй монографії «Український народний одяг» на основі використання типологічного і порівняльно-історичного методів вона уперше дала комплексну характеристику регіонального комплексу народного вбрання Полісся: спробувала простежити його видовий склад, виділила регіональні та локальні особливості, наголосила на взаємовпливах у цій ділянці традиційної культури місцевого українського населення та пізніших поселенців (білорусів, росіян та поляків). Щоправда, до цього регіону дослідниця віднесла і північну частину історико-етнографічної Волині [Матейко, 1977, с. 146—153]. У 1980 р. учена вийшла на пенсію, але й надалі працювала в музеї. До колективної монографії підготувала у співавторстві лише вже згаданий історіографічний розділ.

ІМФЕ АН УРСР), насамперед визнаних фахівців з окремих ділянок традиційної культури, які до того ж проводили збирацьку роботу в різних районах Полісся України у рамках підготовки власних тематичних (дисертаційних) досліджень та вже мали чималі напрацювання у відповідних ділянках традиційної культури поліщуків [Борисенко, 1984]. Насамперед, йдеться про дослідницю весільної обрядовості Валентину Борисенко¹ та провідного спеціаліста із традиційного бджільництва українців Василя Скуратівського² (співатори підрозділів про сімейну обрядовість та бджільництво).

Учасники першої комплексної експедиції упродовж 15—30.06.1979 р. обстежили Старо-Вижівський (с. Любохине, Рокита), Ратненський (с. Самари), Камінь-Каширський (м. Камінь-Каширський, с. Тоболи), Любешівський (с. Любешів, с. Ветли) райони Волинської області та Зарічненський (с. Заріччя, с. Нобель), Дубровицький, Острозький, Сарненський, Гощанський райони Рівненської області. До її складу увійшли Н. Здоровега (кер.) (сімейна обрядовість), Ю. Лащук (народне мистецтво), Є. Сявавко (побут та виховання дітей), І. Туляганов (допоміжні заняття) та Г. Стельмашук (одяг) [АІН, ф. 1, оп. 1, спр. 559, арк. 60, 68; спр. 576, арк. 3—4]. В архіві зберігається їхній колективний звіт (спр. 251)³.

У складі наступної експедиції працювали П. Жолтовський (кер.), Ю. Лащук (обоє — народне мистецтво), Л. Худаш (народний світогляд), Л. Боцонь (громадський побут) та Г. Стельмашук (одяг), які упродовж 8—22.09.1979 р. відвідали поліські райони Житомирської та Рівненської областей [АІН, ф. 1, оп. 1, спр. 559, арк. 97, 102]. В архіві зберігаються звіти усіх учасників цієї наукової мандрівки, окрім її керівника (спр. 251а, 251в). Тоді ж для музею було закуплено низку цінних експонатів, серед яких 10 предметів кераміки [Івашків, 2003, с. 55].

1. 1988 р. вона опублікувала монографію про весільну обрядовість українців [Борисенко, 1988], на основі якої невдовзі захистила докторську дисертацію. У цій праці авторка вперше визначила інваріантні ознаки українського весілля, а також виділила його чотири регіональні типи — центральний (з подільським і слобожанським підваріантами), південний, карпатський і поліський. Останній В. Борисенко поділила на три локальні підтипи: рівненсько-волинський, ківсько-житомирський і чернігівський.

2. З цієї теми він планував підготувати кандидатську дисертацію, проте в ІМФЕ АН УРСР йому тоді не затвердили таку тему [Скуратівський, 2006, с. 142—144].

3. Тут і далі у круглих дужках вказуємо номер відповідної справи в архіві Інституту народознавства НАН України (ф. 1, оп. 2), в якій зберігається колективний звіт учасників експедиції або ж їхні польові матеріали. Відповідно до цих матеріалів не включаємо у список використаних джерел та літератури, щоб його не переобтяжувати.

Третю з серії експедицій провели 10—30.06.1980 р. Н. Здоровега (кер.) (сім'я і сімейний побут), З. Болтарович (народна медицина та ветеринарія), Л. Боцонь (громадський побут) та М. Мороз (народний календар; фотограф) вивчали традиційну та сучасну культуру поліщуків Чернігівської, Київської та Житомирської областей. Під час експедиції було закуплено 88 експонатів (серед них миски та гладушки з Чернігівщини та Сумщини), які поповнили фонди музею [АІН, ф. 1, оп. 1, спр. 591, арк. 53; спр. 594, арк. 18; спр. 609, арк. 3—4; Івашків, 2003, с. 55]. В архів передали звіти усіх учасників цієї наукової мандрівки, окрім її керівника (спр. 257в; 280).

Упродовж 9.07—01.08.1980 р. Т. Кішук (кер.) (інтер'єр народного житла), Г. Горинь (шкіряні промисли), Л. Боцонь (громадський побут), Ю. Литвин (засоби пересування (спр. 320; 321)) та С. Швед (народна медицина та велика сім'я) обстежили Старовижівський (с. Рокита), Ратнівський (с. Здомишель, Тур) райони Волинської області, Зарічненський (с. Річиця, Заозер'я), Сарненський (с. Любиковичі), Дубровицький (с. Соломіївка, Орв'яниця), Рокитнівський (с. Познань) райони Рівненської області та Олевський (с. Рудня Хочинська, Копище, Хочино) район Житомирської області. Закуплено близько 100 експонатів для музею [АІН, ф. 1, оп. 1, спр. 591, арк. 65; спр. 594, арк. 18; спр. 609, арк. 4]. В архіві зберігається колективний звіт учасників цієї експедиції (спр. 257д).

Значно активізувалась збирацька робота наступного року. Упродовж 8.06—4.07.1981 р. одна із найбільш чисельних експедицій у складі Р. Кирчіва (кер.) (фольклор (спр. 261)), Т. Гонтар (народна їжа (спр. 292)), З. Болтарович (народна медицина (спр. 280)), Р. Чугай (народне мистецтво), Л. Худаш (народний світогляд), М. Мороза (народні знання та календар), Л. Боцонь (громадський побут), З. Росінської (сімейна обрядовість), Г. Стельмашук (одяг) та Р. Гошка⁴ (будівництво) обстежила Ратнівський і Камінь-Каширський райони Волинської області, Зарічненський, Сарненський і Рокитнянський райони Рівненської області, Олевський та Овруцький райони Житомирської області. Закуплено більше 30 експонатів до музею [АІН, ф. 1, оп. 1, спр. 637, арк. 49—50; спр. 651, арк. 3; спр. 653, арк. 2]. В архів передали колективний звіт (спр. 280а).

А вже 7—31.07.1981—25.07) Р. Кирчів (кер.) (фольклор (спр. 262)), З. Болтарович (народна медицина (спр. 280)), Л. Худаш (народний світогляд), Л. Боцонь (громадський побут), Г. Горинь (шкіряні промисли), Г. Стельмашук (одяг

4. Єдиний учасник комплексних поліських експедицій УДМЄХІ АН УРСР початку 1980-х рр., який не був співробітником цієї установи. На той час він працював архітектором Музею народної архітектури та побуту у Львові.

(спр. 259)) та Р. Федина (лісорубство та тваринництво) обстежили Поліський (сс. Максимовичі, Весняне (давня назва — Вовчий Ліс)) та Чернوبільський (сс. Товстий Ліс, Горностаїпіль) райони Київської області (згодом ці терени потрапили у зону відчуження), Ріпкінський, Городнянський, Щорський і Корюківський райони Чернігівської області [АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 637, арк. 63; Кирчів, 2008, с. 10]. В архіві зберігається їхній колективний звіт (спр. 280б).

Про роботу цієї експедиції на теренах Київщини Р. Кирчів розповів у квітні 2006 р. у своєму виступі на XVII науковій сесії Наукового товариства ім. Т. Шевченка (засідання секції етнографії та фольклористики, що було приурочене до 20-х роковин Чернوبільської трагедії). Згодом ці матеріали були опубліковані у статті [Кирчів, 2008]. Тут знаний народознавець ділиться своїми спогадами та нотатками з польового щоденника про виявлені там релікти традиційної культури та основні тенденції розвитку зазначених сіл Чернوبільського та Поліського районів напередодні аварії. Він стверджує, що тоді львівські вчені планували невдовзі ще відвідати ці терени з метою більш докладного дослідження русальної традиції, але цей задум не вдалося реалізувати.

Ще одну комплексну експедицію провели упродовж 7.06—4.07.1982 р. на терени Східного Полісся. Р. Кирчів (кер.) (фольклор (спр. 287)), Т. Гонтар (народна їжа (спр. 292)), З. Болтарович (народна медицина (спр. 303), родильна та похоронна обрядовість), Л. Худаш (народний світогляд), Л.), Л. Боцонь (громадський побут (спр. 286)), Г. Горинь (шкіряні промисли (спр. 293)) та Ю. Литвин (засоби пересування) відвідали Новгород-Сіверський (сс. Михальчина Слобода, Дегтярівка), Семенівський (сс. Тимоновичі, Погорільці) райони Чернігівської області, Шосткінський (сс. Каліївка, Чапліївка), Ямпільський (сс. Княжичі, Степове), Середино-Будський (сс. Рожковичі, Стара Гута, Очкіне) райони Сумської області. Колективний звіт зберігається в архіві (спр. 285).

1983 р. Р. Кирчів та З. Болтарович опублікували докладний звіт про три комплексні експедиції 1981—1982 рр. під керівництвом Р. Кирчіва, якими було охоплено 19 поліських районів шести північних областей України (щоправда, з них лише два райони в межах Київщини). У кожному з цих районів учасники наукових мандрівок досліджували в середньому по два-три населені пункти (загалом — 43 поселення), поєднуючи маршрутний та кушовий методи експедиційної роботи [Болтарович, Кирчів, 1983]. Текст цього звіту ще раз показує, наскільки мало матеріалів учасники зібрали серед поліщуків Київщини, позаяк тут наявні лише дві безпосередні вказівки про етнографічні реалії з цих теренів (про поширення плахт, як і на Східному Поліссі, а також про розповсюдження у суміжних з Білорусією міс-

цевостях (сс. Буда, Товстий Ліс Чернوبільського р-ну) спідниці «саян», назва якої, композиція і колорит, на думку авторів звіту, свідчила про виразний вплив у цій зоні білоруського костюма) [Болтарович, Кирчів, 1983, с. 68].

Останню з серії експедицій львівські народознавці провели впродовж 6—23.07.1983 р. Тоді зусиллями Р. Кирчіва (кер.) (фольклор (спр. 300)), З. Болтарович (народна медицина (спр. 308)), Р. Гошка (будівництво), Є. Кузишин (землеробство), З. Росінської (сімейна обрядовість (спр. 303)), Ю. Климця та О. Федорів (народна метеорологія (спр. 301)) було обстежено терени Камінь-Каширського району (сс. Великий Обзир, Стобихва, Фаринки) Волинської області, Дубровицького (сс. Вербівка, Бережки), Володимирецького (сс. Біле, Полиці) районів Рівненської області, а також Пінського району (сс. Бакиничі, Шоломичі) Брестської області БРСР [Кулик, 1984, с. 87—88; Федорів, 1984а, с. 99].

Підсумком кількарічної науково-дослідної роботи українських та білоруських народознавців стали дві колективні та низка індивідуальних монографій, кілька десятків статей та, що особливо важливо, три захищені кандидатські дисертації про окремі ділянки традиційної культури автохтонних мешканців Полісся України¹.

Перший том колективної монографії (опублікований в Києві) присвячений проблемам етнічної історії, господарських занять, матеріальної культури населення Полісся [ПМК, 1988], а другий том (побачив світ у Мінську) — громадському та сімейному побуту, різноманітним компонентам традиційно-побутової культури та змінам у побуті та духовній культурі за роки радянської влади [ОСБДКНП, 1987]. Відзначимо, що в більшості підрозділів другого тому відчутно домінує матеріал з поліських районів Білорусії.

Методика підготовки відповідних підрозділів зводилась до того, що український та білоруський автори (переважно фахівці з відповідних ділянок) готували нарис про відповідну ділянку своєї частини Полісся, а потім один з них (переважно білоруси), зводив це у спільний текст. Щоправда, у попередніх варіантах усі розділи

1. До цього часу за післявоєнні десятиліття українськими етнологами та фольклористам було захищено лише чотири дисертаційні дослідження про традиційну та сучасну культуру мешканців Полісся: Людмила Шевченко про побут та культуру крелевських ткачів (1954), Мустафа Козакевич про народне будівництво поліщуків (1961), Галина Пашкова про етнокультурні зв'язки у весільній обрядовості українців та білорусів Полісся (фактично вона порівнювала традиційну культуру українців Західного Полісся, які живуть з обох сторін українсько-білоруського політичного кордону) (1970-ті рр.) і Світлана Кітова про традиційну та сучасну весняно-літню календарно-обрядову поезію Західного Полісся (1976).

були значно більшими за обсягом, проте в процесі підготовки до друку їх скоротили, тож значна частина зібраного фактичного матеріалу не була введена до наукового обігу¹. Р. Кирчів стверджує, що це двотомне видання, «великого задоволення, особливо [...] українським авторам, [...] не принесло. Раз тому, що було здійснене з відступом від попередньо узгодженого плану-проспекту та було надто ретельно «відредаговане». І, по-друге, що з того великого матеріалу, який було зібрано в ході експедиційного дослідження, в ньому використана лише невелика частина» [Кирчів, 2008, с. 10]. Яскравим свідченням того, як скоротували текст монографії, є підрозділ про поліський фольклор, співавтором якого виступив Р. Кирчів. Навіть його розділ був опублікований у значно скороченому вигляді [ОСБДКНП, 1987, с. 242—278]. Повний варіант цієї праці Романа Федоровича побачив світ лише у незалежній Україні [Кирчів, 2002, с. 214—262].

Р. Кирчів як член редколегії та відповідальний редактор однієї з книг цього видання, а водночас і учасник дискусій щодо трактування різних питань і текстових формулювань, стверджує, що на опублікованому варіанті колективного дослідження «позначилася в непоодиноких випадках і наша поступливість заради того, щоб не пошкодити «непохитній єдності радянських народів-братів» [Кирчів, 2009, с. 598—599].

Цей двотомник необхідно розглядати як важливу історіографічну пам'ятку української етнологічної науки радянського періоду, яка ще потребує окремого більш повного аналізу, і в свою чергу наголосимо на кількох важливих особливостях цього видання:

— під час підготовки колективної монографії автори залучили матеріали багатих фондів збірок етнографічних експонатів з Полісся, що тоді зберігалися у фондах музеїв Ленінграда, Львова, Києва, Мінська та низки регіональних музеїв України та Білорусі, що значно збагатило джерельну базу дослідження²;

— у двотомнику практично не представлено (хоча б з порівняльною метою) традиційну культуру мешканців Підляшшя (найзахідніша частина Полісся);

— це дослідження представило тогочасний погляд на місце Полісся в системі історико-етнографічного районування [ПМК, 1988, с. 28—40]. Саме напрацювання І. Чаквіна і М. Мороза (насамперед, першого з них) стали основними

орієнтирами для пізніших дослідників. На основі докладного аналізу цього підрозділу професор Михайло Глушко виділив кілька основних його недоліків та прогалин (трактування зазначеними авторами Полісся як «історико-етнографічної області»; його поділ передовсім не за етнографічними критеріями, а за етнічними ознаками та адміністративно-територіальним принципом («українське», «білоруське», «литовське», «польське» (Люблінське) Полісся); відсутність чіткої локалізації окремих «районів»), які на сучасному етапі розвитку етнологічної науки потребують або наукового спростування, або ж перегляду в межах набутих українськими народознавцями нових польових етнографічних матеріалів, нових результатів їхнього аналізу [Глушко, 2008b, с. 19—22];

— двотомне колективне дослідження дуже слабо ілюстроване фотографіями, рисунками; не знайде читач тут й жодної карти чи схеми, які б відображали межі Полісся, його внутрішнє членування або ж ареали поширення певних явищ традиційної культури.

Звичайно, результати досліджень окремих ділянок традиційної культури різнилися, на що вплинула низка чинників, зокрема й неоднаковий фаховий рівень самих науковців. Далося взнаки й те, що чимало ділянок традиційної культури поліщуків в Україні у післявоєнні роки майже не досліджували, лише учасники комплексних експедицій кінця 1970 — початку 1980-х рр. першими за кілька десятиліть звернули увагу на традиційний транспорт, низку ремесел та промислів, народні знання тощо.

Водночас у відповідних розділах монографії дуже різнилася і репрезентативність окремих частин Поліського краю, що пояснювалось насамперед як нерівномірністю їх представлення у давнішій літературі, так і різними масштабами проведеної польової збирацької роботи. Сказане особливо стосується поліських районів Київщини, які в багатьох розділах представлені дуже слабо.

З-поміж зібраних тоді матеріалів польових досліджень у науковий обіг повніше введені ті, за темами яких учасники наукових мандрівок підготували монографічні дослідження [Лашук, 1992] або ж кандидатські дисертації. Загалом, було захищено три дисертаційних дослідження. Щоправда, по-перше, їхня наукова вартість була різною, а, по-друге, жодна з них не була опублікована окремою книгою.

Найпомітнішим з-поміж них стало дослідження О. Нестер про традиційне ткацтво Правобережного Полісся України, яке відчутно вирізняється своєю джерельною базою, позаяк упродовж 1975—1982 рр. авторка обстежила понад 200 населених пунктів зазначеного ареалу, що дало їй можливість широко використати картографічний метод. Учена провела комплексне дослідження прийомів обробки сировини, знарядь, техніки ткацтва, орнаменту,

1. Така сама доля спіткала й видані у радянській період колективні історико-етнографічні монографії про Бойківщину та Гуцульщину [Кирчів, 2002, с. 3—4].

2. До речі, під час проведення цих комплексних експедицій та індивідуальних виїздів проводився збір експонатів, які поповнили фонди львівського музею. Щоправда, ця складова тодішніх досліджень недостатньо відображена у тогочасній звітній документації, і до того ж, досі майже не проаналізована в історіографічній літературі [Івашків, 2003, с. 55].

термінології, видів продукції, їх використання у щоденному побуті та обрядових практиках поліщуків, відповідних вірувань та обрядодій, пов'язаних з усіма етапами як вирощування й обробки сировини, так і виготовлення готової продукції тощо [Дудар, 1979; 1980; Дудар-Нестер, 1980; Нестер, 1983; 1984; 1992]. Водночас дослідниця спробувала розглянути орнамент поліського ткацтва як важливе етногенетичне джерело [Нестер, 1985; 1998]. Один із найважливіших висновків ученої полягає у тому, що на досліджуваних теренах чітко виділяються розділені межиріччям Горині та Случі дві зони традиційного ткацтва, а також декілька локальних районів [Нестер, 1992, с. 89].

Комплексне дослідження про народний одяг поліщуків підготувала молода уродженка цього краю, а в майбутньому відомий український мистецтвознавець, Г. Стельмашук. У кандидатській дисертації та опублікованих статтях народознавець проаналізувала видовий склад одягу, його сировину, крій, архаїчні елементи, декор, використання в обрядах, визначила локальні та регіональні комплекси й ареали поширення традиційного вбрання поліщуків, виділила характерні для нього загальноукраїнські, східно-і загальнослов'янські риси [ПМК, 1988, с. 334—365; Стельмашук, 1980; 1982; 1983; 1984].

У контексті пропонованого дослідження необхідно відзначити, що в обох цих дисертаціях були широко представлені й поліські терени Київської області, позаяк обидві дослідниці, окрім участі в комплексних експедиціях, провели й десятки індивідуальних виїздів, за рахунок чого змогли значно розширити репрезентативність різних районів Поліського краю.

Натомість майже непоміченою залишилася робота Р. Гошка (брав участь у трьох комплексних експедиціях 1981—1982 рр. та провів ряд індивідуальних виїздів), яка стала першим комплексним дослідженням народного будівництва Полісся України [Гошко, 1988]. Автор торкнувся специфіки поселень, садиби і житла, громадського та сакрального будівництва, проте, оцінюючи реальне значення цієї праці, доводиться констатувати її досить посередній фаховий рівень, до того ж на її підготовці та успішному захисті позначився і той факт, що її автор був сином тодішнього керівника ЛВ ІМФЕ АН УРСР.

Окрім згаданих, було заплановано ще кілька кандидатських дисертацій. Так, незавершеним залишилося цінне дослідження О. Федорів про народну метеорологію поліщуків. Частину зібраного матеріалу було введено у науковий обіг у статтях [Федорів, 1984а; 1984б; 1984с]. Натомість дисертаційне дослідження Ю. Литвина про традиційні шляхи сполучення та транспорт поліщуків залишилася лише на рівні задуму. Саме зібрані ним польові матеріали з цієї ділянки традиційної культури поліщуків (в архіві збереглося два його звіти (спр. 320; 321)), як і

відповідний підрозділ у колективній монографії [ПМК, 1988, с. 264—278], співавтором якого з українського боку виступив дослідник історії партії (!) А. Шляхтовський, були одними із найслабших.

Досить результативною була й кількарічна збирацька робота Ю. Лащука. Саме він був співавтором більшості підрозділів про численні різновиди народних ремесел та промислів поліщуків, їхні мистецькі особливості. А 1992 р. вчений опублікував окрему монографію «Народне мистецтво Українського Полісся» [Лащук, 1992]. Як у колективному двотомнику, так і в пізнішій монографії широко представлені матеріали з різних частин Полісся України. Зокрема тут знаходимо й цінні відомості про осередки, регіональні та локальні особливості гончарства та інших ремесел поліських районів Київщини.

Саме тоді Ю. Лащук і О. Нестер готували розділи до колективної праці про художні промисли УРСР, а перший з них і довідкові відомості про осередки художніх ремесел Київщини [Народні..., 1986, с. 116—118]. Окрему статтю Ю. Лащук присвятив і проблемі історії дослідження народних промислів мешканців Правобережного Полісся України, у якій зібрав численні маловідомі публікації та архівні матеріали [Лащук, 1985]¹.

З-поміж інших учасників цих наукових мандрівок лише декотрі, окрім підрозділів у двотомнику, опублікували ще й спеціальні статті про ті чи інші аспекти досліджуваних ділянок традиційної та сучасної культури поліщуків. Зокрема заслуговують на увагу ґрунтовні розвідки про родильну обрядовість [Кухарьонко, Росінська, 1985], медицину [Болтарович, 1986], купальську обрядовість [Климець, 1984; 1996] та деякі інші.

Відзначимо, що часто ці статті є більш повними, ніж підрозділи у двотомнику. Для прикладу, досить докладним є підрозділ про народне харчування, в якому знаходимо цінні відомості про щоденну, святкову та обрядову їжу, а також посуд поліщуків [ПМК, 1988, с. 376—399]. Щоправда, тут майже не відображена специфіка традиційного харчування окремих районів Полісся. З цього приводу набагато повнішою є спеціальна стаття Т. Гонтар про святкову та обрядову їжу автохтонів Полісся України [Гонтар, 1986]. Авторка спробувала простежити певні регіональні та локальні особливості цієї ділянки традиційної культури поліщуків у межах Західного, Середнього та Східного Полісся, проте матеріали з Київщини тут практично не представлені. Ще одна її розвідка

1. Цей мистецтвознавець належав до числа учених, які обмежували Полісся лише його правобережною (прип'ятською) частиною, а тому в цій історикографічній статті, як і в пізнішій монографії (на відміну від двотомної колективної праці), представлено лише відомості про цю частину Полісся. Аналогічного підходу притримується і його учениця О. Нестер.

присвячена питанню традицій та новацій у сучасному харчуванні поліщуків [Гонтарь, 1984].

Натомість до досить посередніх належали підрозділи про основні та більшість допоміжних господарських занять, окремі ремесла та промисли (напр., лісорубство, відхожі промисли), традиційний світогляд та вірування поліщуків, громадський та сімейний побут сільського населення, громадський побут і духовну культуру міського населення краю тощо.

На особливу увагу заслугоує доля польових матеріалів, зібраних учасниками поліських експедицій 1970 — початку 1980-х рр. Нині звіти більшості учасників цих експедицій та частково польові щоденники зберігаються в архіві Інституту народознавства НАН України¹. Тож цілком можемо погодитися із твердженням вказаного дослідника, що до матеріалів згаданих поліських наукових експедицій *«варто повернутися, і в належному опрацюванні інтегрувати їх у науковий обіг»* [Кирчів, 2008, с. 13]. Але тут необхідно зробити уточнення, що сказане стосується матеріалів далеко не всіх збирачів, позаяк серед них трапляються дуже поверхневі речі.

Чи не найменше введені у науковий обіг польові першоджерела про традиційну календарну обрядовість, що були зібрані різними учасниками досліджуваних тут комплексних експедицій. Окрім розділу у колективній монографії, спеціальні публікації учасників цих наукових мандрівок стосувалися лише купальської обрядовості [Климець, 1984; 1996]. Згодом Ю. Климець широко представив ці матеріали й у своїй монографії *«Купальська обрядовість на Україні»*, де зокрема виділив і певні регіональні та локальні традиції відзначення цього свята на теренах Полісся [Климець, 1990]. Щоправда, поліські райони Київщини тут практично не представлені, що зрештою й засвідчила вміщена у книзі карта побутування компонентів купальської обрядовості в Україні наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст., де вказаний ареал залишився білою плямою [Климець, 1990, с. 118].

Зауважимо також, що зібрані тоді матеріали широко представлені у низці інших пізніших монографічних досліджень 1990-х рр. про окремі ділянки традиційної культури українців, авторами яких були окремі з учасників цих наукових мандрівок, насамперед З. Болтарович (народна медицина українців) [Болтарович, 1990] і Г. Горинь (шкіряні промисли західних областей України) [Горинь, 1992].

Комплексні поліські експедиції львівських народознавців співпали в часі з найактивнішим періодом польових досліджень у рамках реалізації ще одного важливого наукового проекту — *«Поліського етнолінгвістичного атласу»*, над підготовкою якого від середини 1970-х рр. працював творчий колектив московських етнолінгвістів з їхніми колегами з України та Білорусії під

керівництвом академіка Нікити Толстого. Найбільш інтенсивними польові дослідження за єдиною зведеною програмою та сіткою на теренах Білорусії, України та Росії були проведені у 1980—1985 рр. Проте вже після Чорнобильської катастрофи 1986 р. російські дослідники повністю припинили польові дослідження на теренах Полісся. До 1986 р. із 148 населених пунктів (з них лише 3 на Київщині), внесених у мережу атласу, вдалося обстежити 114 сіл (зокрема лише одне на Київщині — с. Копачі на Чорнобильщині у 1985 р.) [Гілевич, 2014, с. 40—42; Толстая, 1996, с. 49—50; 2005, с. 591—597]. Між виконавцями обох проектів в ці роки були окремі сторінки плідної співпраці. Для прикладу, у конференції *«Полісся та етногенез слов'ян»* (Київ, 1983 р.) взяли активну участь етнологи, етнолінгвісти та представники суміжних дисциплін [Полесьє и этногенез..., 1983].

Таким чином, можемо підсумувати. Комплексні експедиції кінця 1970 — початку 1980-х рр. у рамках підготовки двотомної колективної монографії про традиційну та сучасну культуру мешканців Полісся — це цікава та важлива сторінка в історії етнографічного дослідження Полісся, яка, щоправда, досі ще недостатньо вивчена та осмислена пізнішими поліссезнавцями та дослідниками історії етнологічної науки. У пропонованій статті зроблено спробу його комплексно охарактеризувати, проте чимало згаданих тут аспектів ще потребують подальшого дослідження.

Саме тоді вперше упродовж лише кількох років було проведено комплексне дослідження всього Полісся у межах України, Білорусії та Росії. Натомість поза увагою народознавців залишилися поліські терени в кордонах сучасної Польщі (Підляшшя).

Текст відповідних підрозділів відобразив ще низку важливих явищ: як нерівномірність дослідження різних районів Поліського краю, так і різних ділянок традиційної культури місцевого населення. Отримані результати дослідження останніх суттєво різнилися. Тут далися ознаки як стан їхнього збереження, так і наявність/відсутність відповідних фахівців.

Матеріали з поліських районів Київщини досить нерівномірно представлені у різних підрозділах двотомника та інших тогочасних публікаціях учасників експедицій, позаяк саме північні райони Київщини були найменше охоплені під час проведення комплексних експедиційних мандрівок. Виняток становлять лише ті підрозділи двотомника, українські співавтори яких вже мали давніші напрацювання щодо цих теренів (весільна обрядовість), або ж, окрім участі в комплексних експедиціях, вони проводили численні індивідуальні експедиційні поїздки у рамках підготовки кандидатських дисертацій або ж інших планових тем (одяг, ткацтво, деякі інші ремесла та промисли). Тож і не дивно, що регіональні особливості та локальна специфіка традиційної куль-

1. Утворений 1992 р. на базі ЛВ ІМФЕ НАН України.

тури поліщуків Київської області та збережені тут до кінця ХХ ст. архаїзми у переважній більшості підрозділів двотомного колективного дослідження практично не представлені. Хронологічно експедиції львівських народознавців збіглися з широкомасштабними польовими дослідженнями у рамках підготовки «Поліського етнолінгвістичного атласу», учасники яких також дуже мало уваги приділили поліським районам Київщини. Зазначені факти стали однією з причин того, що на момент вибуху на ЧАЕС саме цей ареал залишався одним із найменш досліджених на теренах цілого Полісся.

Двотомна колективна монографія 1987—1988 рр. підсумувала все попереднє дослідження цього краю упродовж двох століть. До того ж, вона мала стати важливим поштовхом для подальших наукових студій. Але роль цього катализатора відіграла не вона, а найбільша техногенна катастрофа в історії людства — аварія на ЧАЕС. Результати збирацької роботи учасників постчорнобильських експедицій середини 1990-х рр. на теренах Поліського, Чорнобильського та сусідніх районів переконливо довели, що попередники дарма не приділяли цьому ареалу належної уваги.

АІН, ф. 1, оп. 1. Науково-організаційної і управлінської документації, спр. 414. Накази директора музею з основної діяльності та особового складу за 1974 р., 107 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 442. Накази директора музею з основної діяльності та особового складу за 1975 р., 133 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 446. Річний звіт про науково-дослідну роботу музею за 1975 р., 36 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 456. Звіт про науково-дослідну роботу відділу [мистецтвознавства] за 1975 р., 7 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 468а. Накази директора музею з основної діяльності та особового складу за 1976 р., 125 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 472. Річний звіт про науково-дослідну роботу музею за 1976 р., 31 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 500. Накази директора музею з основної діяльності та особового складу за 1977 р., 151 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 510. Звіт про науково-дослідну роботу відділу [етнографії] за 1977 р., 9 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 534. Річний звіт про науково-дослідну роботу музею за 1978 р., 28 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 559. Накази директора музею з основної діяльності та особового складу за 1979 р., 136 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 563. Річний звіт про науково-дослідну роботу музею за 1979 р., 29 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 576. Звіт про науково-дослідну роботу відділу [народних художніх промислів] за 1979 р., 8 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 591. Накази директора музею з основної діяльності за 1980 р., 113 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 594. Робочі плани науково-дослідної роботи музею на 1980 р., 18 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 596. Річний звіт про науково-дослідну роботу музею за 1980 р., 36 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 609. Звіт про науково-дослідну роботу відділу [етнографії] за 1980 р., 9 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 637. Накази директора музею з основної діяльності за 1981 р., 125 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 651. Звіт про науково-дослідну роботу [відділу етнографії] за 1981 р., 9 арк.

АІН, ф. 1, оп. 2, спр. 653. Звіт про науково-дослідну роботу відділу [карпатознавства] за 1981 р., 4 арк.

Болтарович З. Є., Кирчів Р. Ф. Експедиційне вивчення Полісся // *НТЕ*. — 1983. — № 5. — С. 65—70.

Болтарович З. Є. З народної медицини українців Полісся // *НТЕ*. — 1986. — № 2. — С. 32—38.

Болтарович З. Є. Народна медицина українців. — К., 1990. — 231 с.

Борисенко В. К. Локальні особливості свадєбної обрядності українців Полісся // *ВСИПЭАИ* 1982—1983 гг. — Черновці, 1984. — Ч. II. — С. 291—293.

Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: історико-етнографічне дослідження. — К., 1988. — 190 с.

Гілевич І. Українська етнографічна наука у першому повоєнному десятилітті та польові дослідження Полісся // *Вісник Львівського університету. Серія історична*. — 2008. — Вип. 43. — С. 34—53.

Гілевич І. Польові дослідження російських і білоруських етнологів та етнолінгвістів на теренах Полісся України в 1945—1980-х рр. // *НЗ*. — 2014. — № 1. — С. 38—47.

Гладкий М. Традиційне скотарство Середнього Полісся другої половини ХІХ — першої третини ХХ ст. (історико-етнологічне дослідження). — Дрогобич, 2007. — 198 с.

Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження: навч. посіб. — Львів, 2008 а. — 288 с.

Глушко М. Середнє Полісся у системі етнографічного районування України: локалізація, межі (За матеріалами наукових досліджень другої половини ХХ — початку ХХІ ст.) // *Вісник Львівського університету. Серія історична*. — 2008b. — Вип. 43. — С. 15—33.

Гонтарь Т. А. Традиционное и новое в современном питании украинцев Полесья // *ВСИПЭАИ* 1982—1983 гг. — Черновці, 1984. — Ч. I. — С. 101—102.

Гонтарь Т. А. Традиционная праздничная и обрядовая пища украинцев Полесья в ХІХ—ХХ вв. // *Советская этнография*. — 1986. — № 5. — С. 92—98.

Горинь Г. Шкіряні промисли західних областей України (друга половина ХІХ — початок ХХ століття). — К., 1992. — 92 с.

Гошко Ю. Г. До історії сільської общини на Поліссі // *НТЕ*. — 1966. — № 3. — С. 33—39.

Гошко Р. Ю. Развитие традиционной застройки сельских поселений Украинского Полесья (вторая половина ХІХ—ХХ вв.) : Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. — Мн., 1988. — 23 с.

Дудар О. Т. Традиційне і сучасне поліське ткацтво // *НТЕ*. — 1977. — № 3. — С. 44—50.

Дудар О. Т. Художнє ткацтво Полісся // *Народні художні промисли України*. — К., 1979. — С. 69—78.

Дудар-Нестер О. Т. Килими Полісся // *НТЕ*. — 1980. — № 5. — С. 57—61.

Захарчук-Чугай Р. Народне декоративне мистецтво Українського Полісся. Чорнобильщина. — Львів, 2007. — 336 с.

Івашків Г. Основні етапи формування збірки народної кераміки в Музеї етнографії та художнього промислу // *Український керамологічний журнал*. — 2003. — № 2—4. — С. 44—59, 173—179.

Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України: нариси й статті. — Львів, 2002. — 351 с.

Кирчів Р. Народознавчі матеріали з Чорнобильського краю напередодні катастрофи // *НЗ*. — 2008. — № 1—2. — С. 10—13.

- Кирчів Р. Етнокультурне пограниччя: контури предметного поля й методологічні засади його дослідження // НЗ. — 2009. — № 5—6. — С. 594—607.
- Климець Ю. Д. Из современных полевых исследований традиционной купальской обрядности на Украине // ВСИПЭАИ 1982—1983 гг. — Черновцы, 1984. — Ч. II. — С. 264—265.
- Климець Ю. Д. Купальська обрядовість на Україні. — К., 1990. — 143 с.
- Климець Ю. Функціональна семантика вогню у святкуванні Івана Купала на Волині і Волинському Поліссі // Полісся: мова, культура, історія : Матеріали міжнар. конф. — К., 1996. — С. 264—268.
- Кулик О. О. Інститут ім. М. Т. Рильського АН УРСР у 1983 році // НТЕ. — 1984. — № 3. — С. 84—88.
- Кухарьонко Т. І., Росінська З. П. Родильна обрядовість на Поліссі // НТЕ. — 1985. — № 6. — С. 45—48.
- Лащук Ю. П. З історії вивчення художніх промислів Українського Полісся // НТЕ. — 1985. — № 1. — С. 34—41.
- Лащук Ю. Народне мистецтво Українського Полісся. — Львів, 1992. — 134 с.
- Лащук Ю. Біографічні спогади // Гоцанське Погориння: давнина і сучасність : Наук. зб. матеріалів наук.-краєзнавч. конф. — Рівне ; Гоца, 2002. — С. 108—113.
- Малчанова Л. А. Некоторые выніки работы комплексной этнографической экспедиции 1963 г. па Беларуску і Украінскаму Палессю // Весці АН БССР. Серыя грамадскіх навук. — 1964. — № 4. — С. 182—184.
- Матейко К. І. Український народний одяг. — К., 1977. — 223 с.
- Народні художні промисли УРСР / [Відп. ред. Р. В. Захарчук-Чугай]. — К., 1986. — 142 с.
- Нестер А. Т. Художественное ковроделие Северной Украины (бассейн р. Уж) конца XIX — начала XX вв. // Международный симпозиум по искусству восточных ковров (Баку, 5—10 сентября 1983 г.) : тезисы. — Баку, 1983. — С. 65—67.
- Нестер А. Т. Народное ткачество украинского Полесья конца XIX — начала XX вв. : Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. — Мн., 1984. — 19 с.
- Нестер А. Т. Орнамент ткачества как источник реконструкции этнологических явлений Украинского Полесья // Тезисы докладов советской делегации на V Междунар. конгрессе славянской археологии (Київ, сентябрь 1985 г.). — М., 1985. — С. 136—137.
- Нестер А. Т. Полесский лен и славянские традиции // Этнографическое обозрение. — 1992. — № 2. — С. 89—101.
- Нестер О. Орнамент народного ткацтва і питання етногенезу // Артанія. — 1998. — № 4. — С. 40—43.
- Нестер О. Спогад про дослідника народного мистецтва // НТЕ. — 2006. — № 2. — С. 107—108.
- Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья / Под ред. В. К. Бондарчика. — Мн., 1987. — 376 с.
- Полесье и этногенез славян: предварительные материалы и тезисы конференции / Отв. ред. Н. И. Толстой. — М., 1983. — 156 с.
- Полесье. Матеріальна культура / Под ред. В. К. Бондарчика, Р. Ф. Кирчова. — К., 1988. — 446 с.
- Скуратівський В. Я сам про себе розкажу. — Рівне, 2005. — 275 с.
- Стельмащук Г. Г. Традиційний одяг Житомирщини // НТЕ. — 1980. — № 6. — С. 77—82.
- Стельмащук Г. Г. Поліські жіночі головні убори (кінець XIX — початок XX ст.) // НТЕ. — 1982. — № 4. — С. 53—56.
- Стельмащук Г. Г. Народный костюм Украинского Полесья конца XIX — начала XX в. : Автореф. дис. ... канд. ист. наук. — Мн., 1983. — 25 с.
- Стельмащук Г. Г. Обрядовые функции народной одежды // ВСИПЭАИ 1982—1983 гг. — Черновцы, 1984. — Ч. I. — С. 181—182.
- Толстая С. Этнолингвистическое изучение Полесья: состояние и перспективы // Полісся: мова, культура, історія : матеріали міжнар. конф. — К., 1996. — С. 47—54.
- Толстая С. М. Полесский народный календарь. — М., 2005. — 599 с.
- Федорів О. Из народної метеорології поліщуків // Жовтень. — 1984а. — № 5. — С. 99—104.
- Федорів О. Р. Метеорологическое наблюдения как компонент традиционной календарной обрядности // ВСИПЭАИ 1982—1983 гг. — Черновцы, 1984b. — Ч. I. — С. 187—189.
- Федорів О. Р. Народна метеорологія українців Полісся // НТЕ. — 1984. — № 6. — С. 52—55.

И. Я. Гилевич

**ПОЛЕВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
СЕВЕРНЫХ РАЙОНОВ КИЕВЩИНЫ
ПРИ ПОДГОТОВКЕ
ДВУХТОМНОЙ КОЛЛЕКТИВНОЙ
МОНОГРАФИИ О ПОЛЕСЬЕ
(конец 1970-х — начало 1980-х гг.):
ИСТОРИЯ И НАУЧНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ**

В статье на основе привлечения широкого круга архивных и опубликованных материалов охарактеризована история и научные результаты реализации совместного проекта украинских и белорусских народоведов — двухтомной коллективной монографии о традиционной и современной культуре полещуков. В частности установлено место, которое было отведено полесским районам Киевской области в тогдашних полевых исследованиях и опубликованных работах.

Ключевые слова: Полесье, этнология, полевые исследования, традиционная и современная культура.

I. Y. Hilevych

**NORTH DISTRICTS OF KYIVAN
REGION FIELD SURVEYS DURING TWO-
VOLUME COLLECTIVE MONOGRAPHY
ABOUT POLISSYA PREPARATION
(late 1970s — early 1980s): HISTORY AND
SCIENTIFIC RESULTS**

The paper rests upon the wide range of archival and published materials where the history and scientific results of the joint Ukrainian and Belarusian ethnologists' project realization are considered. Namely it is two-volume collective monography on traditional and modern culture of *polishchuki* (the Polissian locals). In particular, the role of the Polissyan districts of Kyivan region in the field explorations and publications of that time has been defined.

Keywords: Polissya, ethnology, field explorations, traditional and modern culture.

Одержано: 12.06.2016